

RATNE MATERIJALNE REZERVE

Poznato je da su ratne rezerve u naoružanju, opremi i hrani stare koliko i organizovane oružane snage. Rezerve u novcu igrale su veliku ulogu naročito za vreme plaćeničkih vojski. Sa porastom oružanih snaga rastao je značaj i ratnih rezervi. Tekuća proizvodnja je u ovome dobijala sve veću važnost.

Već u I svetskom ratu potrebe u oružju, opremi i ostalom materijalu premašile su sva očekivanja. Pokazalo se da su pripremljene rezerve svih zaraćenih zemalja bile nedovoljne. Glavni izvor snabdevanja postala je tada proizvodnja koju je tek trebalo razviti, odnosno proširiti. Paralelno s ovim pojavila se potreba razvijanja, odnosno proširivanja sirovinске i energetske baze. Nedostatak rezervi naročito se nepovoljno odrazio na centralne sile koje su blokadom bile odsečene od svojih izvora.

Zbog svega ovoga stvaranju ratnih rezervi u sirovinama i polufabrikatima koje se u ratu teško dobijaju dat je između dva svetska rata poseban značaj. Nemačka je, na primer, 1938. god. uvozila: 90% nafte, 72% gvozdene rude, 45% mangana, 100% hroma, 92% bakra, 98% kalaja, 63% nikla, 98% boksita, 53% sumpora, 93% azbesta, 99% fosfata, 100% plute, 100% pamuka, 94% prirodne gume, 100% vune, 84% svile itd. Krajem 1939. god. u Nemačkoj je bilo u rezervi 332.000 tona aluminijuma, 194.000 tona bakra, 201.000 tona olova, 10.900 tona nikla, 7.800 tona kalaja, 3.800 tona molibdena, 53.000 tona hroma, 197.000 tona manganove rude, 5.500 tona vanadija i 511.000 tona avio-benzina. Ove količine bile su prosečno dovoljne za 4—15 meseci normalne potrošnje.¹ Italija je između dva svetska rata uvozila 75—80% uglja, 95% nafte, 60% gvožđa i čelika, 99% bakra, 30% vune, 99% pamuka, 95% drveta i celuloze, 100% olova, nikla i kaučuka. Stvaranje rezervi u Italiji počelo je 1932. god. Uglja za železnice obezbeđeno je za pola godine, a nafte za 1 godinu. 1935. god. otpočela je izgradnja silosa za rezerve u pšenici.² Japan je u drugom svetskom ratu uvezio naftu, gvozdenu rudu, uglj za koksovanje, boksit, obojene metale, gumu i znatne količine hrane.³ Jasno je bilo da stvorene rezerve ne bi bile dovoljne za dugotrajan rat. Međutim, vojne doktrine agresora ba-

¹ R. Wagenführ, *Die deutsche Industrie im Kriege*, Duncker und Humblot, Berlin, 1954. i

C. Кравченко, *Военная экономика СССР 1941—1945*, Воениздат, Москва 1963.

² С. Вишнеv, *Военная экономика фашистской Италии*, Огиз, Госполитиздат, Москва 1946.

³ K. Knorr, *The War Potential of Nations*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1956.

zirale su na munjevitom ratu. U prvoj fazi rata one su donekle za ovo i našle opravdanje, jer je agresor zaplenio znatne rezerve u pokorenim zemljama.

I na drugoj strani, kod saveznika, stvarane su rezerve, iako u manjem obimu. U Velikoj Britaniji izrađen je 1936. god. plan da se stvore šestomesečne rezerve bakra, aluminijuma, magnezijuma, silikomangana, ferolegura, molibdena, tungstena, koncentrata vanadijuma, kalaja, olova, cinka, sumpora itd. U toku jedne godine stvorene su znatne rezerve. Kad je izbio rat, u Velikoj Britaniji nalazilo se u rezervi 16,2% od ukupne količine gvozdene rude utrošene u prvoj godini rata, 48% manganove rude, 154% boksita, 280% kriolita, 13,4% bakra, 33% cinka, 55% cinkovog koncentrata, 24% olova, 35% sirovog pamuka, 62% vune, 45% jute itd.⁴

Pored ranije stvorenih rezervi u SSSR, avgusta 1940. god. Savet narodnih komesara doneo je odluku o planu prikupljanja državnih i mobilizacijskih rezervi. Slična odluka doneta je i juna 1941. god. Međutim, 1. januara 1941. god. bilo je u rezervama svega 6,16 miliona tona raži, pšenice, ovsa, brašna i prekrupe.⁵ 21. juna 1941. god. u Lenjingradu je bilo u rezervi pšenice za 52 dana, mesa za 38 dana, butera za 47 dana i biljnog ulja za 29 dana.⁶

Već između dva svetska rata ocrtavale su se dve politike stvaranja rezervi koje su bile odraz različitih politika u pogledu naoružanja uopšte, to jest, naoružanja »u širinu«, odnosno »u dubinu«. Na primer, Nemačka se više orijentisala na naoružanje »u širinu«, to jest na maksimalno mogućnu proizvodnju borbenih sredstava na postignutom stepenu razvoja, što je neizbežno vodilo, pored stvaranja rezervi u reprodukcijom materijalu, i gomilanju borbenih sredstava. Od 1935. do 1939. godine Nemačka je proizvodila više od ostalih zemalja. Dok je u to vreme proizvodnja oružja SAD iznosila 1/5 milijardi dolara, a V. Britanije 2,5 milijarde, u Nemačkoj je ona bila 6 puta veća — 12 milijardi dolara.⁷ Da bi povećala proizvodnju i stvorila nadmoćnost u početnoj fazi rata, Nemačka je standardizovala svoja borbeno sredstva, naročito vazduhoplovna.

Velika Britanija se opet orijentisala na naoružanje »u dubinu«, to jest na razvoj novih i poboljšanje već osvojenih borbenih sredstava. Za to su reprodukcijom materijali, pa i čitavi kapaciteti, bili neophodni kao ratne rezerve. Usled razvoja događaja uoči rata, mnoge poznate britanske »fabrike u senci« ubrzo su izašle na videlo i morale su da prograde. Ovi rezervni kapaciteti izgrađivani su nekoliko godina pre izbijanja rata, i to proširivanjem postojećih fabrika i ostvarenjem novih

⁴ J. Hurstfield, *The Control of Raw Materials*, Lomgmans, Green and Co, London, 1954.

⁵ Kravčenko, op. cit.

⁶ J. Erickson, *The Soviet High Command*, London, Mackmillan and Co Ltd 1962. citirani podaci iz sovjetskog izvora: С. Ф. Елинский, *Балтийский транспортный флот во Великой Отечественной Войне 1941—1945.*, Морской Транспорт, Москва 1947.

⁷ E. S. Varga, *Promene u ekonomici kapitalizma usled drugog svetskog rata*, Beograd, Kultura, 1960. god.

kapaciteta na podesnim lokacijama. Bilo je predviđeno da im se u miru daju samo probne porudžbine radi pripreme, osvajanja i uhodavanja proizvodnje. Pri izgradnji firmama su pružene poreske olakšice.

Oba puta u naoružanju ne treba shvatiti jednostrano, jer su i u jednom i u drugom slučaju stvarane značajne rezerve, kako u gotovim proizvodima, tako i u reprodukcijom materijalu. U oba slučaja radi se više o tendencijama.

Rezerve su omogućavale da se u ratu više primenjuju ekonomske mere. Prema sovjetskom ekonomisti Vargi,⁷ rezerve imaju izvanredan značaj i za ulogu države u rukovođenju privredom u ratu. Varga smatra da je stepen uticaja države i razvijenim kapitalističkim zemljama zavisio u prvom redu od uzajamnog odnosa raspoloživih rezervi i potreba rata. Stoga je najjači uticaj države i bio u Nemačkoj, gde je država regulisala sve do prikupljanja polupanog stakla.

U SAD koje su raspolagale ogromnim rezervama, uticaj države bio je najslabiji, pa su i za vreme rata poneke oblasti privrednog života ostale van državne kontrole. Svakako su rezerve SAD odigrale veliku ulogu u primeni ekonomskih umesto administrativnih mera. Međutim, poznato je da je i u SAD u toku rata ogromno porasla intervencija države u privredi.

Stvaranje rezervi zavisilo je od mogućnosti proizvodnje i uvoza. Kod mogućnosti proizvodnje treba uzeti u obzir i eksploataciju siromašnih ruda, proizvodnju sintetičkih materija i supstituciju. Na primer, SAD su u II svetskom ratu trošile deset puta više bakra, dvadeset puta više kalaja, četrdeset puta više nikla nego Nemačka, a ova je ipak dosta dugo sa uspehom snabdevala svoju armiju. Pri tome je važnu ulogu odigralo i racionalnije korišćenje materijala, supstitucija i znatnije smanjenje civilne potrošnje.⁸

U stvaranju rezervi za vreme rata bilo je i štetnih preterivanja. Tako su u SAD službe pojedinih vidova nastojale da proizvedu sredstva koja se nisu mogla potrošiti za dve godine i trebalo ih je stokirati u metropoli, dok su za njihovu proizvodnju trošeni reprodukcioni materijal i delovi za ugrađivanje koji su 1943. godine bili preko potrebni za iskrcavanje u Africi. U nekim brodogradilištima stajale su rezerve proizvoda crne metalurgije koje se nisu mogle upotrebiti ni za 18 meseci, dok je ovaj materijal u proizvodnji eskortnih brodova bio u to vreme veoma kritičan. Tako se stvarala »logistička grudva snega« (kako ovu pojavu nazivaju Eklz i neki drugi američki pisci) koja, kada se zakotrlja nizbrdo, postaje sve veća i teško se zaustavlja.

Posle drugog svetskog rata otpočela je likvidacija stvorenih rezervi, u prvom redu prodajom viškova naoružanja i opreme oružanih snaga. Međutim, hladni rat je ponovo zaoštrio problem rezervi, kako u gotovim proizvodima tako i u reprodukcijom materijalu. U SAD se danas drži u rezervi kritični materijal u vrednosti od oko 8 milijardi dolara. Samo troškovi čuvanja u 1959. god. iznosili su 41 milion dolara. Prema ugovorima zaključenim za vreme korejskog rata, u SAD je

⁸ K. Knor, op. cit.

država bila dužna da od nekih proizvođača kupuje sve proizvode koje ovi nisu mogli prodati na tržištu. U 1958. god. država je po ovim ugovorima morala da plati 1,75 milijardi dinara.⁹

Karakter savremenog rata ponovo je postavio problem politike rezervi. Naime, postavlja se pitanje da li je celishodno stvarati ratne rezerve u reprodukcijom materijalu za kapacitete koji bi bili izloženi razaranjima već u početnom periodu rata i čiji bi rad inače bio ugrožen usled prekida u saobraćaju i gubitaka u elektranama i trafostanicama. Prema ovakvim ocenama, te rezerve bi bilo racionalno stvarati samo za kapacitete koji bi bili zaštićeni posebnim merama, kao što je uklopavanje. Vlastiti izvori energije ovih kapaciteta morali bi da budu obezbeđeni i posebno dobro zaštićeni. Prema ovim ocenama, bilo bi racionalnije ulagati sredstva u rezerve gotovih proizvoda nego u reprodukcijom materijal.¹⁰

Međutim, i pored ovakvih gledišta, i dalje se u većini vodećih zemalja drže u rezervi znatne količine reprodukcijom materijala, prvenstveno sirovina koje se u ratu teško dobijaju. Istina je da se tempo stvaranja ovakvih rezervi nešto usporio, a neki materijal je izbačen iz ratnih rezervi. No iz ovoga ne bi trebalo izvući zaključak o povoljnijoj mogućnosti proizvodnje u ratu. Pre će biti da se radi o obezbeđivanju gotovosti za razne varijante međunarodnih kriza, od embarga, zatim lokalnih ratova pa sve do izbijanja opšteg rata.

U novije vreme postavlja se i pitanje prilagođavanja asortimana rezervi novim uslovima, u prvom redu davanja prednosti gotovim proizvodima. Međutim, kod gotovih proizvoda nastaju teškoće zbog zastarevanja, naročito onih koji se brzo razvijaju, kao što su, na primer, rakete i vazduhoplovna sredstva. Dalje nastaju teškoće oko zadržavanja rezervi u onim proizvodima koji se brzo kvare, kao što su vaccine, neki lekovi, anodne baterije itd.

Ranije je kriterijum za određivanje asortimana i količina ratnih rezervi u gotovim proizvodima bilo vreme da se postigne pun ratni kapacitet domaće proizvodnje dotičnih artikala, odnosno dok se ne obezbedi uvoz iz savezničkih i neutralnih zemalja. Međutim, sada je teže odrediti ovakav rok, s obzirom na mnogo veću neizvesnost održavanja, a pogotovu proširivanja i daljeg razvijanja proizvodnje za prioritete ratne potrebe. Razume se da su i u jednom i u drugom slučaju granice bile određivane na osnovu ekonomskih mogućnosti zemlje. Pored ovoga, može se računati da su u svim razvijenim zemljama nagomilane ogromne rezerve u naoružanju i opremi.

Hrana ostaje i dalje najvažnija u asortimanu ratnih rezervi. Bremer i neki drugi zapadni pisci smatraju da su za budući rat važnije rezerve u hrani i prehrambenim sirovinama nego u sirovinama koje služe za proizvodnju naoružanja.¹¹ Njeno čuvanje je neophodno i za

⁹ H. D. Pettibone, *Stockpiling for Defense in the Nuclear Age*, 1958.

¹⁰ Još 1957. godine specijalni savetodavni komitet za rezerve u SAD predložio je direktoru Uprave za odbrambenu mobilizaciju da se težište u stvaranju rezervi prebaci na gotove proizvode.

¹¹ Günther Brahmaer, *Wirtschaftliche Landesverteidigung heute und morgen*, *Wehrwissenschaftliche Rundschau* No 1 i 2/1965.

mirnodopske potrebe da bi se savladala kolebanja na svetskom tržištu i teškoće izazvane nepovoljnim atmosferskim uslovima. U zemljama koje imaju velike poljoprivredne viškove, rezerve hrane su neophodne i za održavanje cena poljoprivrednih artikala, a time i poljoprivredne proizvodnje. Kod ove vrste rezervi postavlja se problem lokacije, jer su transportni i manipulacioni troškovi izvan velikih gradova i glavnih operacijskih pravaca veliki, a rezerve su daleko od većine potrošača. Dalje se postavlja i pitanje znavljanja ovih rezervi, jer su njihove količine ograničene mogućnostima trošenja u predviđenom roku u kojem se zbog kvarenja moraju zameniti. Opasnost od radioaktivnih padavina zahteva da se barem za deo ovih rezervi preduzmu posebne mere zaštite. U SAD je 1964. god. bilo oko 40.000 skloništa od radioaktivnih padavina koja su bila opremljena rezervama u vodi, hrani, sanitetskom materijalu, materijalu za detekciju i ostalim potrebama. Rezerve u hrani su u posebnim skladištima, i to za više od 20 miliona ljudi. Prema onome koliko se, kažu, mora ostati u skloništima, ove posebne rezerve su verovatno za 7 dana. Pored ovoga, u SAD se propagira stvaranje porodičnih rezervi u hrani i najvažnijim ostalim potrebama.¹²

Pogonski materijal takođe je toliko važan da spada među najvažnije u spisku ratnih rezervi, pored ostalog i što je rad rafinerije ugrožen. Zato je i potrebno da deo pogonskog materijala bude u dobro zaštićenim, ukopanim skladištima i da se obezbedi dovoljan broj autocisterni za dekoncentraciju i manevar rezervama u slučaju potrebe. I ovde se javljaju teškoće oko znavljanja, naročito onih derivata koji se u miru manje troše.

Izvanredno su porasle potrebe za čuvanjem velikih i što bolje zaštićenih rezervi u sanitetskom materijalu, s obzirom na to da se u budućem ratu može očekivati vrlo veliki broj povreda, kako u oružanim snagama tako i među stanovništvom. Iz nedavnih poplava i zemljotresa može se samo naslutiti kakvi bi se problemi pojavili u vezi s obezbeđivanjem ovog materijala. Kod ovih rezervi pojavljuje se teškoća oko znavljanja, s obzirom na mirnodopsku potrošnju, kao i u vezi sa manipulacionim i transportnim troškovima, ako se ove rezerve, radi zaštite, čuvaju dalje od mesta normalne potrošnje. Međutim, ako gde treba svetsno ići i na veće žrtve, to je u ovoj oblasti. Tu će biti neizbežno da se deo rezervi kojima je prošao rok upotrebe uništava i da se pronađu sredstva za nadoknadu povećanih transportnih i manipulacionih troškova.

Rezerve koje su potrebne za materijalno obezbeđenje organizacije civilne zaštite takođe zahtevaju znatne izdatke. Znatna ušteda može se postići ako organizacija civilne zaštite bazira na postojećim građevinskim i preduzećima komunalnih službi, rudnicima i ostalim preduzećima. No, i pored toga bila bi potrebna znatna dopunska oprema za detekciju, dekontaminaciju, spasavanje i sl. Ova oprema treba da se čuva blizu mesta gde bi se upotrebila i u onim organizacijama koje u ratu formiraju civilnu zaštitu. Tako bi se obezbedilo pravilno čuvanje i održavanje ove opreme kao i njeno korišćenje na vežbama za vreme

¹² A. Letourneau, *Vues sur la Defense Totale Americaine, Protection Civile et Industrielle*, No 126/1964.

mira. Ove rezerve služe i kao pomoć u slučaju zemljotresa, poplava i drugih elementarnih nepogoda i katastrofa širih razmera.

Manji problem predstavljaju rezerve u materijalu za veze, u vozilima i drugom koji je neophodan za obezbeđivanje funkcionisanja državnih organa u ratu. I ovde se zadatak olakšava ako se prvenstveno oslanja na raspoloživa sredstva za mirnodopske potrebe i ako su uređaji i vozila što više u pogonu. Tako se neprekidno proverava njihova gotovost da služe svojoj nameni.

Rezerve u opremi za industrijsku proizvodnju u celim proizvodnim kapacitetima zahtevaju velika sredstva, a karakter savremenog rata dovodi u pitanje celishodnost njihovog stalnog održavanja. Sredinom 1950. god. u industrijskoj rezervi SAD bilo je 460 fabrika, od čega 260 pod neposrednom kontrolom Ministarstva odbrane. Od ovoga su fabrike aviona koštale oko 1 milijardu dolara, fabrike eksploziva i laboratorije municije 2,5 milijarde, brodogradilišta $1\frac{1}{4}$ milijarde, a hemijske i fabrike oružja, municije, vozila, nemetala i crne metalurgije 2,5 milijarde.¹³

Iako se u poslednje vreme pojavljuju suprotna gledišta,¹⁴ izgleda da ipak dolazi u obzir čuvanje specijalnih mašina za proizvodnju naoružanja i opreme, naročito u ukopanim kapacitetima. Takođe je potrebno da se u rezervi drže elektroagregati za obezbeđivanje najnužnije energije. Slično se pitanje postavlja i u vezi sa čuvanjem rezervi u alatima za ratnu proizvodnju. Ovde se još više postavlja problem zastarevanja artikala za koje su alati izrađeni, kao i poboljšanja tehnoloških procesa, zbog čega i kod istih artikala alati zastarevaju ili, ako se to ne može, ostaju pri manje racionalnom tehnološkom procesu. Međutim, minimum pripreme za obezbeđivanje ovakve proizvodnje zahtevaće da se u rezervi čuva barem specijalni, merni i stezni alat za puštanje u rad, dok bi se univerzalni alat obezbedio iz kapaciteta koji se priprema za ratnu proizvodnju, kao i iz drugih čija bi proizvodnja bila manje važna za rat. Izgleda da bi i ovakve rezerve trebalo ograničiti samo na prioritetnu proizvodnju, kao i na kapacitete koji bi prema svom položaju ili u vezi sa preduzetim tehničkim merama bili relativno više zaštićeni.

Kod polufabrikata bi za držanje u rezervi prvenstveno došli u obzir oni specijalnog sastava i dimenzija, predviđeni za proizvodnju određenog tipa specijalnog artikla. Naravno da bi se, kao i kod alata, i tu pojavljivala opasnost od zastarevanja.

¹³ J. Backman, *War and Defense Economics*, New York, Rinehart and CO, 1952. Prema podacima iz 1959. god. samo Kopnena vojska SAD imala je u rezervi 73 fabrike, od toga 38 potpuno, a 35 delimično aktivnih (J. Baar. *Pick your War, than, plan for it, Missiles and Rockets* NO 10/1959.).

¹⁴ Tako, na primer, američki pisci Hač i Makin stoje na stanovištu da je već obnova posle II svetskog rata pokazala da su bile potrebnije univerzalne, nego specijalne mašine i uređaji. (C. Hitch i R. Mc Kean, *Economics of Defense in the Nuclear Age*, Harvard University Press, Cambridge 1961.).

Ranije citirani nemački pisac Bremer smatra da je za jednostavnije artikle koji u Nemačkoj dolaze u obzir za proizvodnju u ratu dovoljna postojeća disperzija mašinskog parka.

Rezerve u sirovinama imaju mnogo širu primenu nego one u polufabrikatima. Zbog toga se lakše mogu koristiti sve raspoložive vrste ovakvih rezervi, bez obzira na njihovu namenu. U vezi s tim još više se postavlja pitanje celishodnosti stvaranja rezervi u ratne svrhe onih sirovina koje se u miru troše i dobijaju se iz domaće proizvodnje ili se uvoze, pa se u vezi sa kolebanjima na svetskom tržištu drže u mirnodopskim rezervama.

Rezerve u novcu takođe se mogu uzeti kao materijalne rezerve u širem smislu. Naročito su značajne rezerve u devizama i zlatu,¹⁵ jer mogu poslužiti za nabavku kritičnih gotovih proizvoda i reprodukcionog materijala u vreme kada se približava kriza. 1938. god. pojedine države imale su sledeće rezerve u zlatu (u milionima dolara): SAD 14.592, Velika Britanija 2.877, Francuska 2.757, Italija 193, Španija 525, Indija 274, Indonezija 80, Japan 230.

Rezerve u Nemačkoj pale su od 560 mil. dolara u 1929. god. na 17 mil. dolara u 1938. god. (pored ovoga postojao je tajni fond od oko 150 mil. dolara). Međutim, Amerikanci su našli u Nemačkoj sakrivenog zlata u vrednosti oko 250 mil. dolara.¹⁶ Dobra strana ovih rezervi je što se asortiman materijala koji se za njih nabavlja mnogo elastičnije obezbeđuje nego rezerve u materijalu. Međutim njihovo korišćenje zavisi od konkretne situacije, i ranije se dešavalo da se određeni kritični materijal nije mogao dobiti ni za zlato ni za devize, a u sadašnjim uslovima ovo bi bilo još teže. S druge strane, već u II svetskom ratu razmena između saveznika obavljana je na osnovu uzajamne pomoći, bez obzira na mogućnost plaćanja, što takođe umanjuje značaj rezervi u devizama.

Čuvanje rezervi može biti kod proizvođača, kod potrošača, u trgovinskoj mreži i u posebnim skladištima. Sa gledišta ratnih potreba, naročito s obzirom na očekivane teškoće u saobraćaju, najpovoljnije bi bilo da se rezerve čuvaju što bliže mestu potrošnje. Ovo se može potpuno primeniti samo na rezerve koje se stvaraju isključivo za ratne potrebe. Međutim, i ovde nastaju teškoće oko uskladištenja i zadržavanja. Stoga se rezerve, naročito u sirovinama i polufabrikatima, ponekad čuvaju kod proizvođača, odnosno u skladištima uvoznih preduzeća, ako se radi o uvoznom materijalu. Potrebno je voditi računa da se ovakve rezerve mogu na vreme premestiti bliže mestima gde bi u ratu bile najpotrebnije. Industrijska preduzeća često su, i sa gledišta mirnodopskih potreba, prisiljena da drže veće rezerve u sirovinama i polufabrikatima koje ne mogu lako dobiti, što može da bude korisno sa gledišta ratnih potreba. Što se tiče posebnih rezervi u kritičnom materijalu koje bi se stvarale isključivo za ratne potrebe, njih bi u načelu trebalo čuvati što bliže mestima potrošnje (gde bi se u ratu organizovala proizvodnja), vodeći svakako računa o mogućnostima pravilnog čuvanja i zadržavanja.

¹⁵ Računa se da je 1945. god. bilo u rezervi (bez istočnih zemalja) zlata u vrednosti 33,7 milijardi dolara, a 1962. god. 41,4 milijarde dolara (Jean Charles Godard *L'or dans la monde*, Revue de Désense Nationale, No 1/1964.).

¹⁶ A. M. Алексеев, *Военные финансы Капиталистических государств*, Госполитиздат, Москва 1949.

U trgovačkoj mreži obično se čuva standardni materijal. Korišćenje grosističke mreže za čuvanje ratnih rezervi vrlo je korisno sa gledišta znavljanja, naročito onog materijala koji nema dugačak rok čuvanja, kao što su hrana, pojedine vrste sanitetskog materijala i sl. Ukoliko se oružane snage u pogledu rezervi ovakvog materijala više oslanjaju na trgovačku mrežu, utoliko se racionalnije mogu obezbediti u slučaju potrebe. Razume se, mora se paziti da se ovakve rezerve ne troše bez odobrenja preko određenog limita i da tako budu locirane da su što više zaštićene i da se mogu lako prebaciti u skladišta iz kojih bi se oružane snage snabdevale u ratu.

Kao što je ranije već napomenuto, ratni zahtevi u pogledu lokacije rezervi u suprotnosti su, sa gledišta mirnodopskih potreba, sa zahtevima ekonomičnosti. Za ratne potrebe bilo bi povoljno da rezerve ne budu na pravcima koji bi bili najviše ugroženi i gde su veliki gradovi, industrijski baseni i saobraćajni čvorovi, iako se u njima najekonomičnije čuvaju i znavljaju rezerve, i gde se uz najmanje troškova prebacuju i u miru troše. Stoga se mora voditi elastična politika, a određivanje mesta rezervi treba da bude rezultat procene mogućnosti njihovog brzog prebacivanja pri izbijanju ratne opasnosti, zatim mirnodopskog utroška i potreba znavljanja. Iz ovakve analize treba da proizađe i politika izgradnje skladišta koja će obezbediti da se deo rezervi u najvitalnijim potrebama čuva u relativno zaštićenim područjima, barem toliko koliko ta područja mogu da potroše u miru. Prilikom planiranja mehanizacije, prilaznih puteva, koloseka i ostalih postrojenja velikih skladišta neophodno je da se razmotre i potrebe evakuacije i ostalih mera zaštite, kako bi se uz što manje troškove obezbedili i zahtevi odbrane.

Pukovnik
Mihajlo KOKOLJEVIĆ